

JOSÉ LUIS OYÓN

RAVALS DE LA REVOLUCIÓ

ANARQUISME I IMMIGRACIÓ A LA BARCELONA DELS ANYS 1930

L'endemà del 19 de juliol, el moviment en defensa de la República es va transformar en un intent de revolució social

La meua intenció principal és investigar els espais urbans que van donar a llum la revolució, identificar el subjecte social que hi havia darrere de la Barcelona del juliol de 1936. Després de molts anys d'historiografia, de quilòmetres de prestatges sobre la Guerra Civil, a la ciutat paradigmàtica de les revolucions obreres del segle XX a l'occident europeu amb prou feines hem aconseguit identificar aquells treballadors que es van llançar amb les armes al carrer per sufocar el cop feixista, reconèixer d'on procedien, en quins barris i en quines condicions vivien. Sabem que la revolució que es van trobar inesperadament a les mans va ser cosa d'anarquistes. Assumim que els cenetistes solien ser treballadors no qualificats, possiblement immigrants, però que, en general, tots els estrats obrers van participar en les jornades glòries del juliol i en el nou ordre social sobrevingut els mesos següents. N'identifiquem amb obvietat els orígens en uns genèrics «barris obrers». Generalment esquitxem les explicacions amb algun comentari casual sobre llocs del centre on es van produir els enfrontaments decisius, amb alguna lleu al·lusió a tal o qual barriada. Però, en el fons, l'espai urbà roman lamentablement absent de totes les reflexions.

En realitat, les imatges, la documentació gràfica, hi ajuden poc. Són més aviat una "pista falsa" en aquesta recerca. Les fotografies de premsa, les «estampes de la revolució», com algunes de les que es van publicar gairebé immediatament, els documentals cinematogràfics, reflecteixen invariablement els llocs centrals: cenetistes esgrimint les armes als carrers de Ciutat Vella, obrers que vigilen tensos la barricada, camions plens fins dalt de joves milicians que marxen alegres cap al front, rituals iconoclastes, grans mítings en cinemes i teatres, manifestacions commemoratives (l'enterrament de Durruti, per exemple).

Jo he volgut estudiar el tema allunyant-me d'aquesta mena de documentació més qualitativa, una documentació que, com l'estudi des de la premsa o des del relat polític, té a veure essencialment amb els discursos. No contemplaré tant els discursos, les paraules, com les coses. Amb el simple mètode d'anotar adreces, durant els darrers deu anys he estat identificant en el plànol de la ciutat més de 70.000 indrets, punts de l'espai urbà en què he localitzat des del simple domicili d'un obrer de fàbrica o l'afiliació personal a un determinat sindicat fins a sèries senceres de dades censals sobre una determinada llar

obrero: les persones que la formaven, els orígens geogràfics, els oficis, la distribució de la casa. La meua intenció ha estat esbrollar tant el perfil sociològic dels diversos estrats del món obrer com les seves pautes de vida quotidiana en l'espai urbà. Després d'analitzar aquests camps, he intentat relacionar aquestes troballes amb l'acció política i sindical, conèixer la participació política de persones i llocs: la militància, la implicació en l'acció col·lectiva, en les lluites polítiques. Penso que l'anàlisi socioespacial obre nous camins en la comprensió del món obrer barceloní. La meua anàlisi mostrarà que els espais quotidians de la revolució no s'haurien de cercar al centre de la ciutat, sinó justament als seus antípodes, a les perifèries més allunyades d'aquest.

El primer que cal dir per contextualitzar la Barcelona de la revolució és que la ciutat dels anys trenta era en realitat molt diferent de la de començaments de segle. La frontera del canvi urbà la va marcar la Primera Guerra Mundial. La ciutat, amb 600.000 habitants l'any 1914, va superar clarament el milió el 1930 i, amb els municipis dependents, s'acostava als 1.200.000 habitants el 1936. Van ser, doncs, anys transcendents per a una Barcelona que havia passat a convertir-se en una autèntica metròpoli. Des del final de la guerra el creixement de l'edificació va ser autènticament explosiu i la mitjana anual de construcció de cases va triplicar la del període anterior. L'Eixample va créixer enormement, amb edificis més alts. El centre històric es va saturar totalment i alguns dels seus barris van assolir densitats elevadíssimes, per damunt dels 1.000 habitants/ha. El tret més innovador, però, va ser la formació d'una nova corona suburbana, d'unes "segones perifèries" on el 1936 ja vivien uns 150.000 habitants.

La classe obrera barcelonina era una entitat sociològicament molt consistent, si bé interiorment diferenciada. La distinció per qualificació era molt clara. De 1914 a 1930, amb prou feines es va alterar la bretxa salarial entre qualificats i no qualificats (sous entre la meitat i un terç superiors per als primers). Només un de cada cinc fills de jornaleros va poder travessar de fet la barreira de l'ofici en els anys d'entreguerres. Però hi havia també importants diferències per la immigració. No tan sols era més habitual trobar catalans en les millors ocupacions, sinó que la diferenciació segons la condició immigratòria entre els jornaleros, molt especialment en el cas dels arribats del sud-est, apareixia de forma molt marcada. Les seves famílies eren més àmplies, les taxes d'analfabetisme superaven en un 70% les dels jornaleros catalans, l'impacte de la mor-

talitat era superior. La seva mobilitat social ascendent era la meitat de la dels jornaleros catalans, cosa a la qual contribuïen les molt altes quotes d'endogàmia matrimonial. Els seus fills deixaven l'escola més aviat. Cal parlar, doncs, de tres figures diferents dins del món obrer masculí: els artesans i obrers qualificats i els jornaleros no qualificats, distingint en el segon grup entre els jornaleros catalans establerts de feia més temps i els més precaris de la immigració recent.

Tres eren els grans escenaris on tenia lloc la vida obrera barcelonina dels anys trenta. El primer i més important, amb uns 250.000 obrers, era el dels vells suburbis populars del pla de Barcelona. Hi dominaven els jornaleros, però també eren freqüents els obrers qualificats i tampoc no hi faltaven empleats i comerciants. Eren "petites ciutats", continuació de la barreja d'estrats socials característica de molts barris populars del vuitcents, on hi cabia des de la indústria i el taller fins al petit comerç especialitzat. El segon escenari el formaven els barris densificats del centre històric, que compartien algunes de les característiques d'aquesta «mescla de classes populars», però on la major degradació, la presència de la immigració recent i el fet d'haver estat fortament senyalats pel comerç, per les llars monoparentals i per nombroses activitats artesanals llargament decantades n'eren trets distintius. Les segones perifèries, que formen el nostre tercer escenari, eren en canvi espais nascuts al marge de la ciutat on la manca de qualificació, la immigració recent i la precarietat dels habitatges eren trets definitoris. Ambdós escenaris, iguals en població, sumaven la mateixa massa obrera que els suburbis populars.

La ciutat quotidiana i la singularitat de les perifèries d'immigrants

La segregació residencial entre rics i pobres era molt marcada. Hi havia una gran oposició espacial entre "dues ciutats", un contrast indiscutible si comparem les classes extremes, és a

Margaret Michaelis

Un carrer de la Ciutat Vella, cap a 1933-1934

dir, el 20% de les classes burgeses amb el 50% de treballadors no qualificats. Hi havia una frontera imaginària, però molt neta, una gran fossa que amb prou feines es podia travessar. En només trenta anys la distància física entre el món burgès i el món obrer s'havia incrementat en un 50%. Les zones riques dels suburbis, de l'Eixample i de les àrees centrals de Ciutat Vella l'any 1900 encara ho eren més el 1930. Els suburbis populars i alguns barris no degradats del centre històric amb prou feines van patir alteracions, però d'altres es van proletaritzar decididament: és el cas dels barris més densificats, principalment a la Barceloneta, el Raval central i Santa Mònica, i per descomptat de les segones perifèries, formades gairebé exclusivament per llars de jornalers.

Aquesta segregació espacial era particularment perceptible en les bosses de la immigració recent. Dins del món obrer es constata una separació molt més neta de l'estrat no qualificat, especialment el de la immigració més recent, en «guetos proletaris». Els índexs de segregació i concentració per grups immigratoris més destacats eren els dels murcians i els dels andalusos, els grups immigratoris més recents. L'essencial de tota aquesta Barcelona molt diferenciada en l'espai urbà es trobava en alguns barris densificats del centre històric, com el Barri Xino o la Barceloneta, i en les «segones perifèries», on la raresa de famílies catalanes era molt

cridanera i el nivell de segregació era el més alt de la ciutat. En cap altre lloc no hi havia una impressió més gran de llunyania física, l'aïllament d'uns barris aliens a qualsevol atribut de centralitat i sense solució de continuïtat amb l'edificació existent. Malgrat la percepció coetània del barceloní benestant, que identificava sense més ni més les «barriades extremes» com a guetos de xarnegos, en realitat no hi havia cap comunitat regional que “dominés” cap enclavament urbà. Allò correcte seria parlar de guetos proletaris, barris prou consistents en el seu caràcter obrer i no autòcton per ser percebuts com a diferents.

A partir d'expedients de desnonament he pogut reconstruir el mercat de l'habitatge obrer dels anys d'entreguerres. A l'inici de la dècada dels trenta, l'impacte del lloguer mitjà sobre el salari era exactament igual al ja molt elevat de quinze anys abans. L'obrer barceloní havia de dedicar al lloguer mitjà proporcions altíssimes dels seus ingressos salarials: un 19-22% del sou mensual en el cas dels obrers qualificats, un 27-30% en el cas dels no qualificats i un inabastable 34-38% en el de les dones obreres especialitzades. La dura vaga de lloguers de l'estiu de 1931 no serà sinó la conseqüència d'aquesta greu crisi. En no respondre el mercat habitual a la gran demanda insatisfeta, es va formar una enorme bossa d'habitatge infrautilitzat que reunia tres submercats principals: el de l'infrahabitatge de les barraques i els passadissos, l'allotjament de molt baixa qualitat i dimensions mínimes i els rellogats. Tant els passadissos com les barraques van tenir una ocupació molt majoritària d'obres immigrants acabats d'arribar a la ciutat. Per un jornalero de Múrcia o d'Almeria era dues vegades més probable residir en infrahabitatges que per un de valencià o aragonès, i cinc vegades més que per un de català.

En els altres dos submercats de l'habitatge a la franja baixa del mercat, el de pisos de dimensió mínima del casc antic i el de les casetes de la segona perifèria, quantitativament més importants que l'infrahabitatge i amb preus una mica superiors, la presència dels obrers immigrants era també majoritària. El mateix passava en el mercat decisiu del relloguer. He calculat que quatre de cada deu famílies de classe obrera barcelonina cohabitaven el 1930. La cohabitació no familiar, és a dir, el relloguer en sentit estricte, afectava prop del 20% de les llars obreres. Un 14% dels jornaleros catalans n'estava afectat, però entre els de Múrcia i d'Almeria arribava a un 40%. El rebut del lloguer situa també les diferents figures obreres en graus clarament diferenciats: 52 ptes./mes era la mitjana del lloguer de la llar d'un jornalero immigrant acabat de desnonar; pujava a les 64 pessetes en el cas d'un jornalero català, i a les 71 en el cas d'un obrer qualificat. Els barris amb lloguers més barats eren les segones perifèries d'immigrants, just per sota de la ratlla de les 45 pessetes. La franja intermèdia, entre les 45 i les 55,2 pessetes de lloguer, delimita amb exactitud l'escenari dels barris obrers del centre històric. Les condicions de l'habitatge eren especialment dures en aquests «guetos proletaris» de la ciutat. L'experiència domèstica del suburbi popular era diferent, més diversa i habitualment amb més espai vital,

Portada d'AC (1932), amb una fotografia de Margaret Michaelis, en un número que la publicació del GATEPAC va dedicar a la problemàtica de l'habitatge al Barri Xino

lloguers més cars, millor equipament domèstic i menor densitat.

La Barcelona obrera d'entreguerres era una ciutat on la vida quotidiana es desenvolupava en l'esfera de la proximitat, del radi curt: més de les dues terceres parts dels obrers barcelonins no necessitaven, amb total certesa, fer servir cap mena de transport perquè vivien a distàncies de la feina que era perfectament possible recórrer a peu (menys de dos quilòmetres). D'altra banda, la mobilitat s'estratificava per qualificació: a més salari, més desplaçament quotidià. La mobilitat més gran corresponia als estrats més qualificats de la classe obrera. Els treballadors qualificats eren els més propensos a utilitzar el tramvia: més de la meitat del conjunt d'obrers qualificats vivia a més de dos quilòmetres del centre de treball. L'ús ocasional del tramvia i la caminada curta cada dia fins al taller formaven, en canvi, l'experiència quotidiana dels peons, de les dones i dels joves aprenents. Un obrer qualificat es desplaçava prop de tres quilòmetres de mitjana, un sense qualificar poc més de dos quilòmetres, i una dona obrera només un. Els obrers immigrants de les perifèries van ser els menys barrials en les relacions de feina quotidianes. Atesa la manca d'indústries, en les segones perifèries caminar cada dia fora del barri era el més freqüent. Aquests desplaçaments habitualment es feien a peu, per l'absència de mitjans de transport. A la Torrassa, un barri dormitori d'immigració recent, un percentatge elevadíssim dels actius es desplaçava fora del municipi a treballar.

L'estudi de la mobilitat residencial, de les relacions d'amistat i veïnatge, de l'espai del festeig, de l'ús veïnal de l'espai públic, ens parla també d'un món de proximitat. Si es pot establir alguna diferència dins de tots aquests camps d'estu-

di que denoten una vida barrial molt intensa en les tres figures obreres, és que la figura de l'immigrant recent, la més inestable residencialment en un mateix barri, era la que podia comptar amb menys suport de les xarxes de parentiu i la més obligada a fer un ús intensiu i no normativitzat de l'espai públic, la menys relacionada amb l'equipament associatiu local. Si s'exceptua el suport de les xarxes familiars, que van tenir fins i tot més força que en els suburbis populars, aquests mateixos trets són els que trobem a les barriades extremes. El suburbi popular permetia, en canvi, el desplegament de nombrosos equipaments associatius del lleure, cosa de què les segones perifèries estaven especialment mancades. La sociabilitat barrial de les segones perifèries recolzava sobretot en els suports més elementals de la sociabilitat primària: el parentiu i la vida al carrer.

Les perifèries d'immigrants, protagonistes de la revolució

La meua tesi central és la transcendència política d'aquesta figura del jornalier immigrant de les perifèries proletàries com a subjecte i escenari central de la revolució.

Parlem primer de l'afiliació i de la militància sindical, concretament a la CNT. Superat el parèntesi de la dictadura de Primo de Rivera, el sindicat confederal tornava a ser indiscutiblement la força sindical hegemònica. Amb prop de 200.000 obrers afiliats al Barcelonès, agrupava més de dos terços de tota la població obrera de la ciutat. El lideratge de la facció faista i revolucionària els anys trenta comportaria tant una actitud d'oposició insurreccional oberta a l'ordre republicà com una pèrdua de militància d'un 50%. (96.985 afiliats a mitjan 1936). En aquesta "nova" CNT de poc abans de la revolució del 36, més petita i alhora més revolucionària, les segones perifèries tenien les taxes d'afiliació més grans. Si considerem l'afiliació total en els tres grans sectors del treball manual barceloní (tèxtil, metall i construcció), observem que, en termes relatius a la població obrera resident a cada escenari, l'afiliació confederal era més del 40% superior al que es podria esperar en aquell escenari obrer. Si en les segones perifèries la UGT amb prou feines estava representada, la seva presència als suburbis populars, en canvi, era un 42% superior a la que es podria esperar. En termes absoluts, la CNT tenia una hegemonia absoluta a les segones perifèries. Per cada treballador afiliat als sindicats de la UGT, n'hi havia sis d'afiliats a algun dels tres grans sindicats únics confederals. Als suburbis populars, en canvi, la posició dels confederals respecte als ugetistes era molt diferent. Per cada

El transport públic de Barcelona va ser col·lectivitzat durant la guerra civil

treballador afiliat a la UGT n'hi havia només dos d'afiliats a la CNT. A mitjan 1936, la UGT començava a competir amb la CNT en aquest escenari obrer tradicional. Aquesta competència latent es farà molt més real durant la guerra, quan el decret d'afiliació obligatòria i l'allau d'afiliacions a la central socialista facin ascendir les seves xifres fins gairebé igualar-les a les cenetistes.

Si passem de l'estricta afiliació sindical a la militància, la imatge és també molt nítida. Les segones perifèries constituïen l'univers residencial més dens de la militància confederal, que gairebé arribava a quadruplicar el pes relatiu dels ugetistes. El centre històric i els suburbis populars eren, en canvi, dos escenaris amb un equilibri relatiu molt més gran. La visió és encara més clara si hi incloem els municipis limítrofs, on el gros de la militància residia en les noves barriades sorgides en els anys d'entreguerres: la Torrassa i Santa Eulàlia a l'Hospitalet, els quatre grups de Cases Barates o les noves barriades de Santa Coloma, Sant Adrià o Badalona.

Els ravals perifèrics, doncs, no eren tan sols els espais urbans amb més presència de l'afiliació en termes relatius, sinó també els de la militància més activa. Els exemples d'aquests bastions cenetistes són nombrosos, des de la Torrassa i la Colònia Castells fins als quatre grups de Cases Barates (al final de la guerra, un 82% de tots els obrers sindicats del grup Ramon Albó estava afiliat a la CNT, i només un 18% a la UGT). Cenetistes i ugetistes compartien, en canvi, amplíssimes àrees de la ciutat, tant al centre històric com als suburbis populars. Als barris del centre històric més proletaritzats, com el Barri Xino, la Barceloneta o Santa Caterina-Portal Nou, el domini cenetista era més marcat, però tendia a diluir-se a mesura que ens desplaçem a les parts altes del Raval i, sobretot, als barris centrals de Ciutat Vella.

Als suburbis populars passava una cosa semblant. Els cenetistes dominaven clarament extenses zones dels suburbis més obrers, com el Poblenou, però, tot i superar encara numèricament els ugetistes, en canvi la competició era més gran en altres barris amb més mescla, com el Poble-sec o Gràcia. En qualsevol cas, en gairebé cap suburbi popular no veiem una dominància de cenetistes tan marcada com la d'alguns barris proletaris del centre històric. El paper com a bastions exclusius de la CNT dels suburbis populars, aquells barris que acollien el gros del món obrer barceloní, començava el 1936 a ser cosa del passat.

El fet que els principals bastions de la CNT se situessin fins a la Guerra Civil als guetos proletaris del centre històric densificat i, sobretot,

Gabriel Casas (ANCO)

de les segones perifèries té a veure amb l'afiliació i la militància de la CNT, que procedien en proporcions més grans dels estrats menys qualificats de la classe obrera i dels grups immigrants més recents. Aquesta és la principal conclusió de l'estudi de l'afiliació dels anys trenta en el padró. Això mateix s'aprecia en els estudis dels municipis limítrofs de Santa Coloma, Sant Adrià i el Prat. Els militants cenetistes són sempre homes que han arribat fa molt poc al municipi. Els grups immigrants forans hi apareixen sobrerrepresentats, amb poca presència de la població catalana entre la militància. Les dades sobre militants cenetistes que apareixen en diccionaris biogràfics del món obrer indiquen que dues tercers parts havien nascut fora de Catalunya. Els membres de la UGT eren, en canvi, obrers qualificats en una proporció més gran que els cenetistes, i generalment originaris de Catalunya.

El contrast entre el perfil social dels militants de la CNT i de la UGT va continuar vigent durant la guerra. En el barri perifèric de Cases Barates Ramon Albó es comprova una presència palpable de la UGT quan la qualificació era més gran. En canvi, la CNT estava dominada absolutament pel grup dels jornalers: nou de cada deu jornalers eren cenetistes. El biaix immigratori era igualment evident. Més de la meitat dels pocs afiliats a la UGT havien nascut a Catalunya, mentre que les tres quartes parts dels cenetistes havien nascut fora de Catalunya, nou de cada deu dins l'extens grup dels jornalers.

L'existència d'un medi de cultiu que feia d'aquestes zones autèntics viviers anarquistes es fa encara més palesa en analitzar la implantació de l'anarquisme més polític i radical, l'expressat per la militància en els grups de la FAI o de les

Interior d'una de les Cases Barates, construïdes en els anys 1920 a Barcelona i la seva rodalia

Joventuts Llibertàries. Les segones perifèries eren, en efecte, la seu privilegiada del radicalisme revolucionari barceloní. Durant els primers mesos de la revolució, l'afiliació a grups d'afinitat faista del municipi de Barcelona era en aquestes barriades més de dues vegades superior a la que es podria esperar atesa la població obrera resident. Al centre històric hi havia un lleuger domini de faistes amb un 30% de sobrerrepresentació, mentre que en els suburbis populars la presència d'enrolats a la FAI era menor del que es podria esperar en un percentatge similar.

Els joves faistes enrolats a les Joventuts Llibertàries van tenir una distribució territorial en la qual destacaven també les barriades que estem comentant. A principis del 1937 l'únic escenari obrer de la ciutat on la presència de joves llibertaris era superior a la mitjana era precisament el de les segones perifèries, que depassaven en més

participació en els principals episodis d'acció col·lectiva. La vaga de lloguers de l'estiu del 1931 seria el primer d'aquests esclats d'insurrecció. Va tenir un seguiment intens en aquestes barriades, especialment a la Torrassa i les Cases Barates. Els quatre grups de Cases Barates van estar pràcticament sense pagar el lloguer fins al 1939. La vaga va tenir també un seguiment puntual en alguns dels barris immigrants més densos del centre històric, com la Barceloneta. De finals del 1933 al 1935, les barriades extremes seran les protagonistes de les primeres lluites urbanes al voltant del transport.

Si observem els conflictes pròpiament polítics, el quadre és igualment nítid. Les barriades perifèriques van ocupar un lloc destacat en el cicle insurreccional de començaments dels anys trenta, especialment en el de desembre del 1933. L'epicentre de la insurrecció es va situar als barris de Collblanc i la Torrassa. Es va declarar el comunisme llibertari i durant quatre dies els grups anarquistes van prendre l'Hospitalet. Va ser el prelude de les jornades del juliol de 1936.

La radicalitat dels ravals immigrants es va palesar en els mesos de la revolució. Des del 19 de juliol es detecta la presència activa de Comitès Revolucionaris de Barriada molt dinàmics que van controlar molts aspectes de la vida del barri, des del proveïment fins a la inscripció de voluntaris per a la defensa de la revolució a les milícies. Una mirada atenta a les llistes de militants cenetistes en els primers mesos de la revolució demostra que els joves milicians barcelonins presents al front procedien en més del 60% dels barris immigrants, tant dels vells barris densificats del centre històric com, sobretot, de les segones perifèries i municipis limítrofs. Les segones perifèries van reclutar gairebé el doble de voluntaris anarquistes que la mitjana obrera barcelonina i els barris del centre històric densificat, un 40% més. Als suburbis populars, en canvi, es van allistar milicians anarquistes bastant per sota de la mitjana. Si hi havia alguna cosa que caracteritzava els milicians anarquistes era el seu perfil de jornalero i immigrant.

En efecte, dos terços de les llars de milicians anarquistes barcelonins estaven encapçalades per caps de família forans que havien arribat a la ciutat després del 1910, i la xifra s'eleva a un 80% si comptem els nascuts fora de Barcelona. Les condicions d'amuntegament i cohabitació d'aquestes llars eren molt superiors a les habituals en el món obrer barceloní. El perfil «transmiserià» de l'anarquista, per emprar l'expressió despectiva de Carles Sentís, resulta per tant evident. Eren precisament els barris amb els defici-

Pérez de Rozas (AF-AHCB)

A Barcelona, la resistència de les organitzacions obreres, que van aixecar barricades i requisar armament, va ser decisiva per avortar el cop militar del 19 de juliol de 1936

del 50% la mitjana barcelonina. Prop del 40% de tots els joves llibertaris militava als centres de les Joventuts a les barriades perifèriques. La llista de locals de les Joventuts Llibertàries era extensa: Can Baró, la zona obrera de les Corts, els grups de Cases Barates, la barriada de l'Hospital de Sant Pau, el Carmel, Vallcarca i Penitents, els barris de la Salut, Artigas, Llefià i Progrés a Badalona, o la Torrassa i Santa Eulàlia a l'Hospitalet. El mateix va passar amb els equipaments polítics i culturals de què es van dotar aquests grups anarquistes, els ateneus llibertaris. La llista d'ateneus del 1936, en molts casos centres de formació recent, reflecteix força bé la mateixa constel·lació de barriades perifèriques.

Com que els ravals proletaris eren l'escenari on el radicalisme cenetista dels anys trenta tenia més pes específic, no és sorprenent la seva

cits més manifestos els que contribuïen en una proporció més gran amb els seus joves voluntaris a les diferents columnes anarquistes. Els ravals d'entreguerres, els bastions de l'anarquisme radical, seran també els que patiran més durament la repressió posterior als Fets de Maig, quan les conquestes revolucionàries del «breu estiu de l'anarquia» quedin definitivament en suspens, i els que ompliran de «presos governatius» les presons de Barcelona fins gairebé el final de la Guerra Civil. En una llarga llista d'anarquistes encara detinguts la primavera de 1938, els residents a les barriades perifèriques eren en proporció més del doble del que es podria esperar. L'eliminació definitiva de tota mena de resistència amb l'entrada de l'exèrcit franquista a Barcelona serà el tret de gràcia definitiu. Tres de cada quatre cenetistes afusellats al Camp de la Bota en acabar la guerra eren obrers immigrants.

En conclusió, l'immigrant recent no qualificat i els barris on aquesta figura obrera era dominant –les segones perifèries i en menor grau algunes bosses del centre històric densificat– van ser els protagonistes clau de la revolució (i des del maig del 1937, els autèntics perdedors de les seves conquestes), la base social i espacial més destacada que hi havia darrere de les jornades de juliol.

La figura de l'immigrant anarquista radical, del xarnego faista, una representació gairebé racista de certa premsa dels anys trenta, ha estat ignorada pietosament per la historiografia frontpopulista de les darreres dècades. El fet de precisar el subjecte social i els espais urbans de més implantació del radicalisme anarquista barceloní ajuda a matisar les visions habituals sobre la revolució. Davant d'una visió excessivament transversal que remet el món obrer d'aquells anys a una sola categoria sociològica d'allò popular, davant d'una anàlisi que minimitza fins anul·lar l'existència mateixa d'una revolució a la ciutat i prima exclusivament la col·laboració de les forces populars al front republicà antifeixista, l'anàlisi socioespacial mostra la diversitat d'experiències urbanes dins del món obrer, la fragmentació d'aquest en diferents estrats amb formes de vida, percepcions polítiques i pautes d'acció col·lectiva diferenciades i el protagonisme revolucionari fonamental de les capes obreres immigrants.

En gran manera, el poc o el molt que va suposar la revolució barcelonina, aquell «curt estiu de l'anarquia» va ser en gran manera una «revolució dels pobres», uns pobres que no representaven sinó una part de la massa obrera de la ciutat. Davant d'una visió excessivament «comunitarista» o fermament partisana, que veu l'episodi revolucionari barceloní com un simple divorci entre

els dirigents de l'anarquisme barceloní i unes bases «traïdes», una escissió entre els comitès i «els barris» obrers, uns barris idealitzats d'anarquistes imbricats en les denses xarxes de sociabilitat comunitària, l'anàlisi socioespacial mostra

Fons de la Generalitat de Catalunya. II República/ANC

que no tots els barris obrers eren comunitats equiparables, sinó que una composició obrera diferenciada, unes pautes diferents de vida quotidiana i uns comportaments polítics diferents van separar durant els anys trenta els patrons d'acció política de molts dels barris obrers barcelonins tradicionals, cada vegada més allunyats del cenetisme radical i cada vegada més oberts a altres opcions polítiques i sindicals, d'uns guetos proletaris, uns ravals d'immigrants disposats a apostar a fons pel canvi social.

Aquells ravals de la revolució, on les expectatives de mobilitat social amb prou feines es complien, tenien senzillament menys a perdre. El fet que la revolució no fos una realitat igualment sentida a la ciutat obrera en tots els barris, que la revolució no fos cosa de tots els treballadors sinó sobretot d'una fracció radical del món obrer –per descomptat important, però no hegemònica– era quelcom que, més enllà de l'estret marge de manobra permès per la situació de guerra, de la utopia d'una revolució en una ciutat que quedaria aïllada de la resta de l'Estat o de les potències democràtiques europees, havien d'intuir també els suposats dirigents «traïdors» que van optar per la col·laboració, per les crides a la unitat antifeixista i per la integració progressiva de l'ordre republicà des dels primers mesos de la revolució. ■